

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philosophical Sciences. Vol. 1(89)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філософські науки. Вип. 1(89)

ISSN: 2663-7650

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ SOCIAL PHILOSOPHY

УДК 130:316.422:316.324.8

DOI 10.35433/PhilosophicalSciences.1(89).2021.76-87

БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД ЯК ФАКТОР НІВЕЛЯЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ INDUSTRY 4.0

Н. М. Ковтун*, А. А. Шкіль**, Н. В. Венцель***

У статті розкрито вплив технологій четвертої індустріальної революції (роботизації, автоматизації, діджиталізації виробництва) на процеси соціального й матеріального розшарування в умовах постіндустріального суспільства, поляризацію у доходах між різними верствами населення у залежності від доступності для них інноваційних технологій, загрозу зростання масового безробіття як в країнах центру світ-системи, так і в країнах її периферії. Доведено ефективність використання механізмів безумовного базового доходу як чинника упередження і подолання технологічного безробіття, вирішення проблеми працюючих бідних, сповільнення прискореної поляризації у доходах між різними соціальними верствами, активізації купівельної спроможності громадян, подолання кризи пенсійних систем більшості країн світу, скорочення бюрократичного апарату в системі соціального захисту та ін.

Особлива увага у дослідженні сконцентрована на аналізі практик впровадження безумовного базового доходу в таких країнах, як США, Норвегія, ОАЕ, де безумовний базовий дохід формувався з ренти за використання природних ресурсів. З'ясовано, що впровадження в цих країнах безумовного базового доходу стало ефективним механізмом справедливого перерозподілу матеріальних багатств і способом досягнення принципів соціальної

* Доктор філософських наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна)
miller-melnik@ukr.net

ORCID: 0000-0002-5529-8655

** Кандидат філософських наук, доцент
(Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Київ, Україна)
lshkil@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2410-1159

*** Викладач
(КЗ "Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти" ЖОР, Житомир, Україна)
n.ventsel@ukr.net

ORCID 0000-0003-4477-2179

справедливості. Поряд з цим у країнах, які розвиваються (Індія, Уганда, Намібія), введення механізмів безумовного базового доходу призвело до зростання рівня фінансової стабільності і фінансової безпеки серед його отримувачів та зумовило покращення якості боргових зобов'язань серед бідних верств населення.

Встановлено, що введення механізмів безумовного базового доходу містить і ряд серйозних соціальних ризиків: зростання соціальної апатії, загальне зниження трудової активності, знецінення праці людини як такої. Водночас аргументовано, що введення безумовного базового доходу розвинутими країнами і обмеженість ресурсів на такі практики в країнах, які розвиваються, може ще більше поглибити вже існуючі диспропорції у їх соціально-економічному розвитку та зумовити стихійне зростання міграційних потоків з менш розвинутих країн у країни центру світ-системи.

На основі аналізу диспропорцій у соціальному розвитку сучасної української держави з'ясовано, що в Україні вже склалися умови для впровадження механізмів безумовного базового доходу: значна кількість пенсіонерів і людей з обмеженими можливостями, порівняно з працюючими; реальна відсутність середнього класу і належність лівової частки населення держави до категорії бідних; концентрація суспільного багатства в руках незначної кількості олігархічних сімей і, як наслідок, величезний запит в українському суспільстві на дотримання принципів соціальної справедливості.

Ключові слова: *безумовний базовий дохід, соціальна справедливість, соціальні ризики, модернізаційні проекти, постіндустріальне суспільство, Industry 4.0.*

UNCONDITIONAL BASIC INCOME AS A FACTOR IN LEVELING SOCIAL RISKS IN THE CONDITIONS OF MODERNIZATION CHALLENGES INDUSTRY 4.0

N. M. Kovtun, L. L. Shkil, N. V. Ventsel

The article reveals the influence of the technologies of the fourth industrial revolution (robotization, automation, digitalization of production) on the processes of social and material stratification in post-industrial society, polarization in incomes between different segments of the population depending on the availability of innovative technologies, the threat of mass unemployment both in countries of the center of the world-system, and in the countries of its periphery. It is proved the efficiency of the use of mechanisms unconditional basic income as a factor in preventing and overcoming technological unemployment, solving the problem of the working poor, the slowdown accelerated polarization in income between different social strata, increased purchasing power of citizens to overcome the crisis of pension systems of most countries, reduction of bureaucracy in the system of social protection etc.

Particular attention in the study is focused on the analysis of practices of implementation of unconditional basic income in such countries as the USA, Norway, UAE, where unconditional basic income was formed from rent for the use of natural resources. It has been found that the implementation of unconditional basic income in these countries has become an effective mechanism for the fair redistribution of material wealth and a way to achieve the principles of social justice. In addition, in emerging countries (India, Uganda, Namibia), the implementation of unconditional basic income mechanisms has led to an increase in the level of financial stability and financial security among its recipients and has improved the quality of debt among the poor.

It is established that the implementation of mechanisms of unconditional basic income contains a number of serious social risks: the growth of social apathy, the general decline in labor activity, the devaluation of human labor. At the same time, it is argued that the implementation of unconditional basic income by advanced countries and limited resources for such practices in emerging countries may further deepen existing disparities in their socio-economic development and cause a spontaneous increase in migration flows from less developed countries to the countries of the center of the world-systems.

Based on the analysis of disparities in the social development of the modern Ukrainian state, it was found that Ukraine has already created the conditions for the implementation of mechanisms of unconditional basic income: a significant number of retirees and people with disabilities compared to workers; the real absence of the middle class and relate the lion's share of the population of the

state to the category of the poor; the concentration of social wealth in the hands of a small number of oligarchic families and, as a result, a huge demand in Ukrainian society for the observance of the principles of social justice.

Key words: Unconditional Basic Income, Social Justice, Social Risks, Modernization Projects, Post-Industrial Society, Industry 4.0.

Вступ. У період стрімкого переходу світової економіки до застосування технологій четвертої індустріальної революції, прискореного і поглибленого карантинними заходами через боротьбу з наслідками пандемії Covid-19, практично перед усіма країнами сучасного світу постає нагальна проблема прогнозування і нівеляції соціальних ризиків, пов'язаних зі стрімким зростанням масового безробіття і цілком реальною перспективою для десятків і сотень мільйонів людей опинитися в ситуації відсутності засобів до існування внаслідок процесів автоматизації, роботизації і діджиталізації різних галузей виробництва. Актуальність вирішення цієї проблеми для українського суспільства стає ще більш значущою через деградацію української економіки в останні десятиліття на фоні фактичного провалу декількох модернізаційних соціально-економічних проектів. Прямим наслідком означених процесів стала масова трудова міграція українців за кордон, відсутність середнього класу та бідність більшості громадян України.

Ступінь наукової розробки.

Дослідження процесів впровадження безумовного базового доходу як чинника подолання соціальної й майнової нерівності є достатньо розробленою проблемою у межах соціально-філософського дискурсу. Проблематика аналізу безумовного базового доходу охоплює праці на протязі щонайменше двох століть. Магістральний характер для вивчення безумовного базового доходу мають дослідження Б. Акермана, Ф. Гаєка, П. Друкера, Г. Джорджа, А. Кондорсе, Ч. Мюррея, Ф. Рузвельта, Г. Саймона, Дж. Стіглера та ін. У минулому столітті важливою віхою аналізу безумовного базового доходу стали дослідження Ф. Гаєка, який

обґрунтовував позицію, що в умовах ринкової економіки людині має бути забезпечений мінімум їжі, притулку та одягу, які б могли забезпечити її виживання і збереження здоров'я та здатності до праці [1: 23]. Саме це має гарантувати свободу кожному індивіду в соціальному середовищі. Якісно новий етап у розумінні феномена безумовного базового доходу пов'язаний з дослідженнями П. Друкера [2], який необхідність його введення співвідносив з поширенням практик соціальної відповідальності, запит на котрі лише посилюється в умовах постіндустріалізму. До протилежної позиції схиляється сучасна англійська дослідниця А. Кут. Так, досліджуючи проблему поширення різних способів добробуту у сучасному суспільстві, вона акцентує увагу на тому, що у Великій Британії впровадження універсального базового доходу призведе лише до посилення нерівності і соціальної несправедливості [3]. У свою чергу позицію про позитивний вплив введення безумовного базового доходу обґрунтовує група дослідників на чолі з О. Кангас. Вони акцентують увагу на позитивних наслідках у площині зростання фінансової стабільності і фінансової безпеки від впровадження безумовного базового доходу під час експерименту у Фінляндії [4].

В українській науковій парадигмі до проблематики безумовного базового доходу зверталися І. Гевлич, А. Гевлич, О. Другопольський, Т. Другопольська, О. Зіскін, Д. Новіков, А. Ставицький та ін. Зокрема, О. Другопольський і Т. Другопольська виділили чотири атрибутивні ознаки безумовного базового доходу: універсальність, яка вказує на те, що кожна людина, незалежно від віку, проживання, наявності професії і роботи, має право на його отримання; індивідуальність,

яка забезпечує конфіденційність отримання безумовного базового доходу та незалежність отримувача від сімейного стану, рівня доходів та ін.; безумовність, яка виходить з права кожної людини на гідний рівень життя бути залученим до громадського життя та ін.; достатність, яка означає, що сума безумовного базового доходу має відповідати стандартам життя, має забезпечувати громадянина від бідності та відкривати можливості для участі у соціальному житті [5 : 33]. Загалом більшість дослідників і експертів сходяться на тому, що безумовний базовий дохід має виплачуватися в сумі, що дорівнює реальному прожитковому мінімуму, розрахованому в державі. У випадку, якщо цей обсяг менший, то такі виплати слід позиціонувати як частковий базовий дохід (partial basic income).

Зауважимо, що на якісно новий етап дослідження виходять в умовах стрімкого переходу до четвертої індустріальної революції, яка супроводжується автоматизацією, роботизацією та діджиталізацією різних сфер виробництва, а відтак, і масовим зростанням кількості безробітних серед людей. У зв'язку з цим до невирішених проблем у площині дослідження безумовного базового доходу належить ймовірність його впровадження в умовах загрози зростання масового безробіття в ситуації структурної перебудови економіки у країнах периферії світ-системи, пошук ресурсів для впровадження та прогнозування соціальних ризиків і викликів впровадження безумовного базового доходу в українському суспільстві.

Метою дослідження є аналіз перспектив впровадження безумовного базового доходу як чинника нівеляції соціальних ризиків у ситуації модернізаційних викликів четвертої індустріальної революції.

Дискусія та результати. В умовах швидкого впровадження у різні сфери економічного і соціального життя елементів роботизації та діджиталізації виробництва і сфери послуг більшість науковців і експертів сходяться на

позиції, що неминучим наслідком цього стане необхідність упровадження безумовного базового доходу, який має нівелювати значні соціальні виклики і ризики для існування людини в середовищі надмірної конкуренції за робочі місця. У науковій парадигмі для його позначення використовуються і інші поняття – "гарантований базовий дохід", "базовий основний дохід", "єдиний базовий дохід" та ін. У широкому розумінні безумовний базовий дохід розглядається нами як особлива форма стимулювання економічного життя та особлива форма соціальної допомоги, в результаті якої кожен громадянин держави, незалежно від віку, статі, працевлаштованості, отримує фіксовану неоподатковану суму.

Ще в ситуації подолання наслідків Другої світової війни до проблематики можливості впровадження безумовного базового доходу звернувся Нобелівський лауреат з економіки Ф. Гаска. У контексті досягнення соціальної стабільності він виділив два ключові види безпеки людини: впевненість, яка базується на деякому мінімумі засобів для існування, і гарантії певних стандартів життя, які одна особа або група осіб може мати відносно інших [1 : 23]. Дослідник акцентував увагу, що перший вид безпеки (забезпечення усіх людей мінімумом їжі, одягу, даху над головою) може забезпечуватись усім людям без явної загрози загальній свободі.

Натомість встановлення конкретних стандартів життя для окремих соціальних груп, представників окремих професій Ф. Гаск вважав руйнівним. "Небагато гасел, – на його думку, – спричинили стільки шкоди, скільки наробила ідея "стабілізації" цін або зарплат, що, забезпечуючи дохід одних, ставить у щораз нестабільніше становище інших" [1 : 23]. Критикуючи плановий тип економіки, науковець доводив, що в ринковій економіці людина може вибрати й ризикувати, а за військової тоталітарної диктатури, якщо й може встановлюватись деякий

рівень економічної безпеки, то це "безпека казарми".

Інший американський дослідник П. Друкер у праці "Нове суспільство" на основі прогностичного аналізу ринку праці майбутнього, доводив необхідність нівеляції відчуття невпевненості, страху людини у майбутньому через гарантування їй деякої міри доходів. При цьому він заперечував ідею гарантованої роботи або заробітної плати, адже західні країни мають сприйняти фундаментальний урок з провалу соціалізму – провалу віри у всемогутню і всеосяжну державу. Але попит на соціальні відповідальні організації у майбутньому, на його думку, зовсім не зникне, а навпаки, розшириться [2]. Плюралізм таких автономних соціальних організацій, базованих на знаннях, впливатиме як на економічні показники, так і визначатиме політичну і соціальну згуртованість різних спільнот.

Якраз орієнтація на досягнення соціальної стабільності і згуртованості спричинила в останні десятиліття соціальні експерименти щодо впровадження безумовного базового доходу, що відбувалися як в розвинутих країнах світу (Канаді, Нідерландах, Німеччині, США, Фінляндії), так і в країнах, що розвиваються (Бразилії, Індії, Намібії, Уганді та ін.). До позитивних взірців впровадження механізмів безумовного базового доходу належить перерозподіл прибутків від видобування нафти на Алясці в результаті ініціативи губернатора республіканця Дж. Хаммонда. У 1976 році за сприяння губернатора було створено "Alaska Permanent Fund" з метою забезпечення належного добробуту прийдешнім поколінням. У цей фонд мало надходити 25 % прибутків від видобування нафти, які мали розподілятися між жителями Аляски [6]. Однак, кошти не просто роздавалися людям. Вони отримували відсоток з дивідендів фонду, управління яким забезпечували незалежні фінансові корпорації. Право на отримання дивідендів мали всі, хто протягом шести місяців проживав у штаті Аляска. Якщо

говорити про обсяги коштів, то перші дивіденди становили 1 тисячу доларів у 1982 році, а вже у 2015 році сума перевищувала 2 тисячі доларів [6].

Проведення експерименту мало для штату Аляска далекосяжні соціальні й економічні наслідки. Як стверджує С. Голдсміт, незалежно від структури споживання отриманих коштів, більша частина готівки йшла на розвиток економіки Аляски, зумовивши зростання зайнятості у штаті. Орієнтовно прямим наслідком упровадження проекту стали 10 тисяч додаткових робочих місць, 15-20 тисяч додаткових мешканців (залучених із інших штатів) та 1,5 млрд. доларів, які додатково потрапили в економіку Аляски [6 : 11]. Ключовим наслідком упровадження механізму базового безумовного доходу стала економічна і соціальна стабільність регіону. Потік внутрішніх інвестицій в економіку Аляски залишався більш стабільним навіть тоді, коли джерела економічного зростання в інших штатах США скорочувалися під впливом перманентних економічних криз.

Водночас залишається поки що недослідженим наскільки впровадження безумовного базового доходу вплинуло на розширення можливостей реалізації особистості, почуття стабільності і власної гідності, здатність до соціальної комунікації і солідаризації серед жителів Аляски. Утім, безсумнівним дивідендом для регіону, на думку С. Голдсміта, є те, що Аляска стала "магнітом населення". Саме наявність безумовного базового доходу стимулювала багатьох людей переїхати на Аляску і залишитися тут [6 : 14]. Найбільший притік населення у регіон відбувся лише тоді, коли стало зрозумілим, що програма набула постійного характеру. Беззаперечним залишається і той факт, що з 80-х років ХХ століття у штаті Аляска простежується найнижчий рівень бідності, порівняно з іншими регіонами США.

У Великобританії, хоча свого часу й приймалися регіональні проекти впровадження безумовного базового доходу, вони так і не були впроваджені.

На думку ряду науковців, зокрема А. Кут, застосування у цій країні безумовного базового доходу може призвести до посилення нерівності та бідності, підриву соціальної солідарності. Проте усунути глибинні причини бідності, безробіття та нерівності через його впровадження так і не вдасться [3]. Протилежної позиції з цього приводу дотримується Г. Стендінг. Підтримуючи введення базового доходу, він зазначив, що у Великобританії на сьогодні діє 1156 податкових пільг, тому "... якщо ми відмінимо ці податкові пільги, загальний дохід складе 420 млрд фунтів стерлінгів у рік...", що може забезпечити виплати британцям базового доходу. На думку науковця, все більше людей сьогодні належить до прекаріату, вони живуть розрізненим життям, покладаючись на низьку зарплату та доходи, які стають все більш нестабільними і непередбачуваними [7]. Тому за твердженням автора, основним виправданням упровадження безумовного базового доходу в Великобританії є етичні або моральні чинники. А здійснення такої політики є не просто питанням соціальної справедливості, у перспективі воно призведе до економічного зростання.

Упродовж 2017-2018 років у Фінляндії проводився експеримент щодо виплати гарантованого базового доходу двом тисячам безробітних, не зважаючи на їх подальше працевлаштування або відкриття власного бізнесу. За попередніми даними звіту "Про експеримент з базовим доходом 2017-2018 рр. у Фінляндії" рівень зайнятості серед учасників експерименту практично не змінився. Лише зросла частка осіб, які отримували дохід від само зайнятості. Вона збільшилася з 42,85 % до 43,70 % [4]. Навіть незважаючи на незначне зростання самозайнятості, результати експерименту засвідчили зростання задоволеністю від життя на 8,28 % (серед опитаних учасників експерименту); підвищення рівня довіри безробітних до правової системи на 5 %, до політики – на 13 %, інших людей – на 6 %. Загалом засвідчено зростання

впевненості учасників експерименту у своєму майбутньому, фінансовому стані та можливості впливати на розвиток суспільства. Водночас 55 % учасників експерименту вважали, що стан їх фізичного і психічного здоров'я набагато покращився, у порівнянні з 46 % опитаних, які отримували стандартну фінансову державну допомогу. До 36 %, порівняно з початком експерименту, зменшилися дані щодо проявів депресії серед учасників експерименту. 55 % учасників експерименту засвідчили, що майже не відчувають стресу. Лише 39 % серед тих, хто отримував базовий дохід, зазначали, що їм важко прожити на отримувані кошти, порівняно з 49 % тих, хто отримував стандартну державну допомогу [4]. Результати проведеного експерименту засвідчили суттєве зростання не лише відчуття фінансової безпеки в його учасників, а й зростання рівня їх внутрішньої впевненості у майбутньому та зростання рівня соціальної довіри.

Суголосні, переважно позитивні, результати експериментів щодо впровадження безумовного базового доходу були отримані і в Індії. Не зважаючи на критику від опозиції щодо результатів впровадження безумовного базового доходу в Індії, який може призвести до зростання безробіття, алкоголізму та ін., у "Доповіді про огляд економічного розвитку за 2016-2017 роки" індійським урядом було підтверджено ряд позитивних результатів і заплановано реалізацію схеми базового доходу на регіональному рівні в окремих округах за умови успіху на виборах 2019 року та подальшою реалізацією проекту по всій території Індії [8]. Результати пілотних проектів введення безумовного базового доходу були деталізовані у дослідженні "Базовий дохід: політика перетворення для Індії" міжнародної групи науковців у складі С. Давала, Р. Джабвала, Г. Стендінга, С. Мехти [9]. Дослідження вчених вказують на значне покращення умов життя, зокрема доступу до чистої питної води, покращення умов приготування їжі, санітарії, зменшення кількості сезонних захворювань

внаслідок введення безумовного базового доходу. При цьому не було виявлено доказів зростання вживання алкоголю серед населення, яке отримувало додаткові грошові надходження базового доходу. На думку вчених, отримання базового доходу сприяло здійсненню дрібних інвестицій для придбання якісної сировини і матеріалів, обладнання, що призвело до зростання доходів у сім'ях, які займалися малим бізнесом та підприємництвом. Відбулися значні зміни в селах, у яких важку найману працю почали замінювати інвестуванням у впровадження новітніх технологій у розвиток сільського господарства та інших форм самозайнятості. Отримання базового доходу дало можливість розширити права та можливості жінок у прийнятті ними економічних рішень у веденні домашнього господарства. Використання базового доходу не лише покращило санітарні умови, а й дозволило більше уваги приділяти здоров'ю дітей, що сприяло зростанню відвідування ними закладів освіти, використанню підручників, шкільного канцелярського приладдя та підвищенню рівня освіти [9]. Упровадження безумовного базового доходу в Індії, так як і в Фінляндії, зумовило зростання рівня фінансової безпеки і стабільності серед його отримувачів. В Індії ключовим фінансовим результатом отримання базового доходу стала зміна структури боргів. Індійські селяни стали менше брати позик у кредиторів та швидше повертати борги, маючи додаткові грошові надходження через безумовний базовий дохід.

Загалом, незважаючи на часто обґрунтовану критику ймовірних негативних наслідків впровадження єдиного базового доходу, у різних країнах світу вже наявні доволі успішні приклади впровадження подібних соціально-економічних механізмів: у США (1976-2021), Намібії (2008-2009), Індії (2011-2013), Уганді (2013), Нідерландах (2015), Канаді (2016) та ін. Якщо у країнах третього світу

безумовний базовий дохід призвів до часткової соціальної стабілізації і переходу від споживання до накопичення та розвитку підприємництва, то в країнах, на кшталт Саудівської Аравії, ОАЕ, безумовний базовий дохід є механізмом справедливого перерозподілу матеріальних багатств і надання соціальних гарантій усім громадянам держави.

Якщо детальніше розглянути причини впровадження безумовного базового доходу, то у розвинутих країнах світу, за твердженням українського дослідника О. Другопольського, ключовою метою таких соціальних практик є вивільнення часу для дозволя, реалізацію ключових прав людини, стимулювання творчих здібностей людини та розвиток її талантів [5 : 32]. Натомість у країнах, які розвиваються, введення безумовного базового доходу пов'язується зі спробами подолати наростаючу бідність, поляризацію у доходах між різними верствами населення, гарантування мінімального соціального захисту найбіднішим верствам населення та ін. Утім, на нашу думку, в ситуації Industry 4.0 і в розвинутих країнах світу, і в країнах, які розвиваються, введення безумовного базового доходу має розглядатися як один з найважливіших превентивних заходів у площині подолання прогнозованого масового безробіття внаслідок прискореної роботизації, інтернетизації і діджиталізації виробництва.

З огляду на це, не лише науковці та експерти підтримують ідеї впровадження єдиного базового доходу, а й представники великого бізнесу. До них належать, насамперед, власники високотехнологічних компаній Кремнієвої Долини. Так, Ілон Маск і Марк Цукерберг введення безумовного базового доходу називають важливим механізмом нівеляції соціальних ризиків через втрату роботи людьми внаслідок автоматизації виробництва. У зв'язку з цим у березні 2018 року за ініціативою впливових каліфорнійських бізнесменів впровадження безумовного базового доходу стало частиною політичної

платформи Демократичної партії в Каліфорнії [10]. Згідно з програмою пропонується виплачувати кожній сім'ї від 1 до 2 тисяч доларів кожного місяця.

Соціальна значущість введення безумовного базового доходу в ситуації структурної перебудови економічного і соціального життя внаслідок технізації виробництва підтверджується позицією значної частини дослідників. Свого часу ще Ф. Гаєк зауважував, що у майбутньому держава має гарантувати людині "мінімум їжі, дах над головою й одяг – цього б вистачило, щоб залишатися здоровими" [1 : 23]. У широкому розумінні саме держава має забезпечити людині можливість працювати, щоб продовжити своє існування. Вона має сприяти також і введенню комплексної системи соціального страхування, яка б мала нівелювати негативні наслідки ймовірних нещасних випадків.

У зв'язку з цим важко не погодитись з позицією Ф. Гаєка, що основоположним принципом створення світу вільних людей у майбутньому має бути "політика, спрямована на свободу особистості" [1: 25]. Однак, на нашу думку, якраз досягнення свободи особистості в ситуації наявності сотень мільйонів "зайвих людей" в умовах Industry 4.0 внаслідок пришвидшеної роботизації і автоматизації виробництва, зростаючої конкурентної боротьби за робочі місця для людей, виявляється значною мірою проблематичним. В умовах необмеженої ринкової свободи і конкурентного середовища на ринку праці в умовах постіндустріального суспільства людина залишається потрібною лише як споживач продукції і не більше. Приватний капітал в таких умовах зацікавлений насамперед у людині як споживачеві. Тому саме держава в умовах роботизації і діджиталізації виробництва, на нашу думку, має здійснювати цілеспрямовану політику щодо створення "нового середнього класу", який має стати в умовах Industry 4.0 одним з ключових чинників сталого розвитку і впровадження принципів соціальної справедливості.

Більше того в Україні, яка перебуває у глибокій економічній і соціальній кризі, серед магістральних заходів у процесі формування нового середнього класу маємо назвати "значне збільшення заробітних плат представників бюджетної сфери та підняття мінімальної заробітної плати до рівня, співмірного з державами-сусідами" [11: 96]. Відтак держава як особлива форма організації суспільства має брати активну участь у процесі не тільки формування "нового середнього класу", а й створення нових робочих місць для людей.

Руйнування усталеного соціального устрою, масове безробіття, низький рівень заробітних плат, фактична відсутність середнього класу в сучасній Україні продукують на сучасному етапі розвитку недовіру у більшості громадян держави щодо здатності уряду забезпечити достатній рівень життя українцям. При цьому не можна погодитись і з позицією деяких дослідників, що впровадження безумовного базового доходу в Україні можливе лише у якості тимчасового локального експерименту [5 : 40]. На нашу думку, в ситуації пришвидшеного переходу в розвинутих країнах світу, зокрема в умовах карантинних заходів внаслідок Covid-19, до впровадження принципів автоматизації і роботизації виробництва, часу на такі експерименти в українському суспільстві вже немає.

Тим більше, в Україні вже склалися соціально-економічні умови, коли в умовах "старіння населення" мільйони українців вже отримують пенсійне забезпечення, а значна частина домогосподарств отримує субсидії на оплату житлово-комунальних послуг. До потенційних отримувачів безумовного базового підходу можна віднести і мільйони українців, які належать до громадян з обмеженими можливостями.

Водночас в ситуації пандемії Covid-19 у 2020 і в 2021 роках український уряд, так само як і уряди багатьох інших країн, використовував практику цілеспрямованої допомоги малому бізнесу і самозайнятим громадянам.

Варто звернути увагу на матеріали наведені нижче у таблиці. **(Таблиця 1**

розроблена авторами за джерелами [12], [13], [14], [15])

Таблиця 1.

**Статистичні дані по Україні за 2018-2020 роки
(кількість населення і домогосподарств в тисячах, сума субсидій в тисячах гривень)**

Показники / рік	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Всього населення	42153,2	41902,4	41558,4
Економічно активне населення	17296,2	17381,8	16917,8
Зайняте населення	15718,6	15894,9	15244,5
Безробітне населення	1577,6	1486,9	1673,3
Зареєстровано безробітних	341,7	338,2	459,2
Кількість отримувачів пенсій	11363,8	11241,4	11146
Всього домогосподарств, яким призначено субсидії на придбання твердого палива і скрапленого газу та на оплату житлово-комунальних послуг з початку року (тис. господарств)	6 537,7	3171,2	3432,2
Сума нарахованих субсидій, тис. грн.	18099,0	дані відсутні	5923,5

Якщо говорити про розміри можливого впровадження безумовного базового доходу в Україні, то за твердженням А. Ставицького, в цінах 2015 року наша держава могла акумулювати від 856 до 1020 млрд гривень. При цьому базуючись на пропозиціях Швейцарії виплати на одну дорослу особу в Україні мали б становити від 1929 до 2297 а на дитину – від 482 до 574 грн [16].

Зрозуміло, що Україна як країна з найнижчим рівнем зарплат в Європі може виплачувати на сучасному етапі як безумовний базовий дохід не надто значні суми через технологічну відсталість, високий рівень корупції, високий рівень сегменту тіньової економіки та ін.

Підсумовуючи, позитивні наслідки і можливі соціальні ризики від впровадження безумовного базового доходу, зауважимо, що до сьогодні ще відсутні системні дослідження означеної проблеми. Однак, слушною видається позиція О. Другопольського і Т. Другопольської, які відносять до переваг безумовного базового доходу прозорість і простоту його впровадження, адміністративну

ефективність, розв'язання проблеми бідності, мінімізацію економічної нерівності, забезпечення економічної свободи, прогрес соціального і людського капіталів, зниження рівня злочинності та рівня захворюваності, стимулювання процесів споживання та інвестування. Водночас вони акцентують увагу й на недоліках і соціальних ризиках від впровадження безумовного базового доходу: високому рівні фінансово-економічних витрат, ризику припливу мігрантів і нелегалів, поширення наркоманії і алкоголізму, "паразитування" людей на соціальній допомозі і ризик втрати мотивації до роботи, зростанні тіньової економіки, скороченні податкової бази [5: 40]. До беззаперечних переваг від впровадження безумовного базового доходу, на нашу думку, слід віднести і зростання рівня впевненості значної кількості громадян у завтрашньому дні, зниження рівня стресів, зростання націленості громадян на заощадження і розвиток різних рівнів самозайнятості, дрібного і середнього бізнесу.

Висновки та перспективи досліджень. Приклади успішного

впровадження безумовного базового доходу в останні десятиліття пов'язані, насамперед, з наявністю в деяких країнах світу (США, Норвегії, ОАЕ) ренти з використання природних ресурсів. При цьому безумовний базовий дохід постає механізмом справедливого перерозподілу матеріальних багатств і надання соціальних гарантій усім громадянам. Водночас у країнах, які розвиваються, використання практик безумовного базового доходу сприяє не тільки зростанню фінансової стабільності і фінансової безпеки серед його отримувачів, а й призводить до позитивної динаміки структури боргових зобов'язань бідних верств населення.

Натомість на сучасному етапі розвитку в ситуації прискореного переходу більшості країн світу до роботизації, автоматизації і діджиталізації виробництва тестування і впровадження механізмів безумовного базового доходу постають важливим інструментом подолання технологічного безробіття, вирішення проблеми працюючих бідних, подолання або сповільнення прискореної поляризації у доходах між різними соціальними верствами, активізації купівельної спроможності громадян, подолання кризи пенсійних систем більшості країн світу, скорочення бюрократичного апарату в системі соціального захисту та ін. Поряд з цим істотними ризиками впровадження безумовного базового доходу є потенційне знецінення праці людини як такої, зростання соціальної апатії і загальне зниження трудової активності. На рівні розвитку світ-системи введення безумовного базового доходу також містить ряд серйозних ризиків. Країни периферії і напівпериферії навряд чи зможуть дозволити собі його впровадження, ще більше поглиблюючи диспропорції власного соціально-економічного розвитку. У свою чергу країни центру

світ-системи можуть спровокувати введенням безумовного базового доходу непрогнозоване стихійне збільшення притоку мігрантів з менш розвинутих країн світу. Критичне ставлення значної частини політикуму різних держав а також частини експертів щодо введення безумовного базового доходу зумовлене і відсутністю достатніх емпіричних даних про позитивний вплив подібних виплат на макроекономічному рівні.

На підставі аналізу диспропорцій у соціально-економічному розвитку сучасної України встановлено, що в державі вже склалися деякі умови для впровадження безумовного базового доходу: значна кількість пенсіонерів і людей з обмеженими можливостями, порівняно з працюючими; реальна відсутність середнього класу і належність лівової частки населення української держави до категорії бідних; концентрація суспільного багатства в руках невеликої кількості олігархічних сімей і, як наслідок, величезний запит на дотримання соціальної справедливості в українському суспільстві та ін. Водночас введення механізмів безумовного базового доходу в Україні має поєднуватись з ефективною цілеспрямованою протекціоністською політикою уряду щодо розвитку високотехнологічних виробництв товарів з високою доданою вартістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаєк Ф. Шлях до кріпацтва. 1945. 25 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://cost.ua/content/uploads/sites/2/2019/12/hayek_road_ukr.pdf (Дата звернення 29.01.2021).
2. Drucker Peter F. The New Society of Organizations // Harvard Business Review. (September–October 1992). E-resource. Access mode: <https://hbr.org/1992/09/the-new-society-of-organizations> (Last accessed: 24.01.2021).
3. Coote A. There are fairer ways to spread prosperity than universal basic income / Anna Coote // New Economics Foundation. 2018. E-resource. Access mode: <https://neweconomics.org/2018/02/better->

fairer-ways-spreading-prosperity-ubi (Last accessed: 11.03.2021).

4. Kangas O. The basic income experiment 2017–2018 in Finland / Olli Kangas, Signe Jauhiainen, Miska Simanainen // Ministry of Social Affairs and Health. 2019. E-resource. Access mode: <https://cutt.ly/VbYhn0u> (Last accessed: 17.03.2021).

5. Другопольський О. В., Другопольська Т. І. Концепція безумовного базового доходу як альтернатива бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик // Економіка: реалії часу. 2017. № 2 (30). С. 32–46.

6. Goldsmith Scott. The Alaska Permanent Fund Dividend: A Case Study in Implementation of a Basic Income Guarantee // 13th Basic Income Earth Network Congress, Sao Paulo, Brazil. July 2010. P. 1–25. E-resource. Access mode: https://iseralaska.org/static/legacy_publication_links/bien_xiii_ak_pfd_lessons.pdf (Last accessed: 22.01.2021).

7. Standing G. Basic Income as Common Dividends: Piloting a Transformative Policy / Guy Standing. London: Progressive Economy Forum, 2019. 81 с. E-resource. Access mode: https://www.progressiveeconomyforum.com/wp-content/uploads/2019/05/PEF_Piloting_Basic_Income_Guy_Standing.pdf (Last accessed: 18.02.2021).

8. The 2016–2017 Economic Survey Report // The Ministry of Finance, Government of India. – 2018. – E-resource. Access mode: <https://www.indiabudget.gov.in/budget2017-2018/survey.asp>. (Last accessed: 20.01.2021).

9. Standing G. Basic Income A Transformative Policy for India / Sarath Davala, Renana Jhabvala, Guy Standing, Soumya Kapoor Mehta. London: Bloomsbury Academic, 2015. 248 p.

10. Many in Silicon Valley support Universal Basic Income. Now the California Democratic Party does, too. E-resource. Access mode: <https://www.vox.com/2018/3/8/17081618/tech-solution-economic-inequality-universal-basic-income-part-democratic-party-platform-california> (Last accessed: 27.03.2021).

11. Ковтун Н. М., Венцель Н. В. Новий середній клас як фактор нівеляції соціальної невизначеності в умовах модернізаційних викликів Industry 4.0. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2020. Випуск № 1 (87). С. 86–99.

DOI.10.35433/Philosophical Sciences.1(87).2020.86-99.

12. Рівень безробіття в Україні. Архів (2018–2020 рік) // Міністерство фінансів України. 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (Дата звернення: 06.05.2021).

13. Інформація щодо чисельності отримувачів пенсій через банки та виплатні об'єкти поштового зв'язку. Архів (2018–2020 роки) // Пенсійний фонд України. 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cutt.ly/ebTYoCa> (Дата звернення: 12.05.2021).

14. Інформація про надані субсидії // Державна служба статистики України. 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2019/11/158.pdf> (Дата звернення: 20.04.2021).

15. Інформація про надані субсидії // Міністерство соціальної політики України. 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/news/18429.html> (Дата звернення 14.05.2021).

16. Ставицький А. В. Застосування концепції безумовного доходу в економіці України // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. Економіка. 2016. 1(178). С. 29–34.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Haiek, F. (1945). *Shliakh do kripatstva [The path to serfdom]*. E-resource. Access mode:

https://cost.ua/content/uploads/sites/2/2019/12/hayek_road_ukr.pdf (Last accessed: 29.01.2021) (in Ukrainian).

2. Drucker, P. F. (1992). The New Society of Organizations. *Harvard Business Review*. (September–October). E-resource. Access mode: <https://hbr.org/1992/09/the-new-society-of-organizations>. (Last accessed: 24.01.2021)

3. Coote, A. (2018). There are fairer ways to spread prosperity than universal basic income. *New Economics Foundation*. E-resource. Access mode: <https://neweconomics.org/2018/02/better-fairer-ways-spreading-prosperity-ubi> (Last accessed: 11.03.2021)

4. Kangas, O. (2019). The basic income experiment 2017–2018 in Finland / Olli Kangas, Signe Jauhiainen, Miska Simanainen. *Ministry of Social Affairs and*

Health. E-resource. Access mode: <https://cutt.ly/VbYhn0u> (Last accessed: 17.03.2021)

5. Druhopskyi, O. V., Druhopska, T. I. (2017). Kontseptsia bezumovnoho bazovoho dokhodu yak alternatyva bismarkivskii modeli derzhavy dobrobutu: vid teoretychnykh studii do eksperymentalnykh praktyk [The concept of unconditional basic income as an alternative to the Bismarck model of the welfare state: from theoretical studies to experimental practices]. *Ekonomika: realii chasu*, № 2 (30), 32–46. (in Ukrainian).

6. Goldsmith, Scott. (2010). The Alaska Permanent Fund Dividend: A Case Study in Implementation of a Basic Income Guarantee. *13th Basic Income Earth Network Congress, Sao Paulo, Brazil. July 2010*, 1–25. E-resource. Access mode: https://iseralaska.org/static/legacy_publication_links/bien_xiii_ak_pfd_lessons.pdf (Last accessed: 22.01.2021) (in English).

7. Standing, G. (2019). *Basic Income as Common Dividends: Piloting a Transformative Policy*. London: Progressive Economy Forum. E-resource. Access mode: https://www.progressiveeconomyforum.com/wp-content/uploads/2019/05/PEF_Piloting_Basic_Income_Guy_Standing.pdf (Last accessed: 18.02.2021)

8. The 2016-2017 Economic Survey Report. *The Ministry of Finance, Government of India, 2018*. E-resource. Access mode: <https://www.indiabudget.gov.in/budget2017-2018/survey.asp>. (Last accessed: 20.01.2021)

9. Standing, G. (2015). *Basic Income A Transformative Policy for India* / Sarath Davala, Renana Jhabvala, Guy Standing, Soumya Kapoor Mehta. London: Bloomsbury Academic.

10. *Many in Silicon Valley support Universal Basic Income. Now the California Democratic Party does, too*. E-resource. Access mode: <https://www.vox.com/2018/3/8/17081618/tech-solution-economic-inequality-universal-basic-income-part-democratic-party-platform-california> (Last accessed: 27.03.2021)

11. Kovtun, N. M., Ventsel, N. V. (2020). Novyi serednii klas yak faktor niveliatsii sotsialnoi nevyznachenosti v umovakh modernizatsiinykh vyklykiv Industry 4.0. [New Middle Class as a Leveling Factor of Social Uncertainty in the Conditions of Modernization Challenges of Industry 4.0]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka*, 1 (87), 86–99. DOI.10.35433/PhilosophicalSciences.1(87).2020.86-99.

12. Riven bezrobittia v Ukraini. Arkhiv (2018-2020 roky) [Unemployment rate in Ukraine. Archive (2018-2020)]. *Ministerstvo finansiv Ukrainy, 2021*. E-resource. Access mode: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/uneemploy/> (Last accessed: 06.05.2021) (in Ukrainian).

13. Informatsiia shchodo chyselnosti otrymuvachiv pensii cherez banky ta vyplatni objekty poshtovoho zviazku. Arkhiv (2018-2020 roky) [Information on the number of recipients of pensions through banks and postal payment facilities. Archive (2018-2020)]. *Pensiyni fond Ukrainy, 2021*. E-resource. Access mode: <https://cutt.ly/ebTYoCa> (Last accessed: 12.05.2021). (in Ukrainian).

14. Informatsiia pro nadani subsydii [Information on subsidies]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2019*. E-resource. Access mode: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2019/11/158.pdf> (Last accessed: 20.04.2021) (in Ukrainian).

15. Informatsiia pro nadani subsydii [Information on subsidies provided]. *Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy, 2021*. E-resource. Access mode: <https://www.msp.gov.ua/news/18429.html> (Last accessed: 14.05.2021) (in Ukrainian).

16. Stavytskyi, A. V. Zastosuvannia kontseptsii bezumovnoho dokhodu v ekonomitsi Ukrainy [Application of the concept of unconditional income in the economy of Ukraine]. *Visnyk KNU im. T. Shevchenka. Ekonomika*, 2016, 1(178), 29–34. (in Ukrainian).

Receive: May 15, 2021
Accepted: June 15, 2021